

Julie MARFANY: *Terra, protoindústria i població a Igualada, c. 1680-1829. Una via catalana de transició al capitalisme?*, Girona, Associació d'Història Rural - Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona - Documenta Universitaria, 2020, 296 pàgines.

Aquest llibre és l'esperada traducció catalana de *Land, Proto-Industry and Population in Catalonia, c. 1680-1829: An Alternative Transition to Capitalism?*, editat per Routledge l'any 2012, que recull els resultats de la tesi doctoral de l'autora. Es tracta d'una monografia que s'endinsa amb rigor i profunditat en uns dels debats historiogràfics més llargs i vius: la transició del feudalisme al capitalisme. Aquest cop, però, es posa el focus d'interès en l'Europa del sud, sovint eclipsada per l'atenció que ha rebut tradicionalment l'Europa nord-atlànica (en particular, Anglaterra i els Països Baixos). En concret, s'estudia el cas català mitjançant un examen acurat de les transformacions econòmiques, socials i demogràfiques a la vila d'Igualada, un marc d'interès per haver esdevingut un destacat nucli protoindustrial (primer llaner i després cotoner) dins d'una regió que va participar de la viticultura comercial que caracteritzà la transició cap al capitalisme agrari a Catalunya. Els excel·lents treballs de Jaume Torras sobre la manufactura tèxtil igualadina i de Francesc Valls sobre l'especialització vitivinícola a la comarca de l'Anoia serveixen de punt de partida per a la recerca de Julie Marfany. Aquests canvis, com en altres llocs de la geografia catalana, van anar acompanyats d'un ràpid creixement de la població (dels 1.630 habitants del cens de 1717 als 7.730 de 1830). D'aquesta manera, com assenyala l'autora encertadament, Igualada «presenta en microcosmos moltes de les transformacions significatives que van tenir lloc a la Catalunya del Setcents».

Com és conegut, Catalunya ha estat considerada una de les poques regions del sud europeu que es va industrialitzar alhora i de manera similar a la d'algunes regions del nord pioneres en el procés de canvi estructural. Julie Marfany es pregunta si l'experiència catalana va constituir una transició alternativa al capitalisme, diferent de l'anglesa, o si tenien raó els contemporanis de veure en Catalunya una «petita Anglaterra». Catalunya, apunta, compartia moltes de les característiques de la transició al capitalisme del nord d'Europa: especialització agrícola, protoindustrialització, expansió de les xarxes mercantils i, com observaren alguns contemporanis, una creixent «industriositat». En canvi, altres factors relacionats amb el comportament demogràfic i la propietat de la terra n'eren diferents. Al sistema català d'herència indivisible i a la formació de famílies extenses (i no nuclears, que han estat considerades peces clau de les transformacions a l'Europa nord-atlànica), se'ls atribueix, junt amb uns drets d'ús de la terra que eren, a la pràctica, de quasipropietat, l'estabilitat i la seguretat que el creixement econòmic necessitava. Tot i que, Marfany posa en dubte, i ho demostra després, que aquesta seguretat fos tal per a moltes famílies.

Gràcies al maneig de diverses fonts, el treball de Julie Marfany possibilita veure aquesta etapa de profundes transformacions des de l'òptica de les unitats domèstiques. Seria aquest «nivell micro» el que mostra amb més claredat les relacions amb el mercat, les interaccions entre diversos sectors de l'economia i les tensions entre les relacions de producció capitalistes i les que les van precedir. Els registres parroquials li han permès fer la reconstrucció d'un 8.700 famílies entre 1680 i 1819. Els capítols matrimonials, els inventaris i les fonts fiscals complementen aquesta reconstrucció, aportant informació sobre la propietat de la terra, els béns materials i les pràctiques successòries d'aquestes famílies.

L'obra es divideix en sis capítols, el primer dels quals, titulat «Tornar-se a plantejar la transició al capitalisme», és més que un capítol introductor. L'autora planteja preguntes pertinents sobre algunes de les grans qüestions historiogràfiques relacionades amb aquesta transició: les arrels agràries del capitalisme europeu (Brenner, Bernstein), la protoindústria-

lització (Mendels), la superació de la «trampa malthusiana» i les característiques de les estructures familiars (Hajnal), la revolució industriosa (De Vries) i la interacció entre les unitats domèstiques i els mercats. Com apunta al final d'aquest primer capítol, l'objecte del llibre és mostrar que l'experiència catalana pot ser útil per modificar la visió tradicional de la transició al capitalisme a Europa posant a prova alguns dels arguments comunament acceptats. Alguns aspectes de la transició a Catalunya són similars als d'altres llocs, però n'hi ha d'altres prou diferents per invitar a pensar que hi ha vies alternatives al model que han descrit molts especialistes basant-se en el cas anglès.

Al capítol 2 es posa el focus en la transició al capitalisme agrari, que a moltes zones de Catalunya va anar lligada a l'expansió de la viticultura comercial. A Catalunya, com a moltes regions de França o de Flandes interior, l'especialització agrària –en aquest cas, vitivinícola– es va assolir a través de la persistència del conreu familiar de petites parcel·les, on la parcel·la tenia una presència important. Les peculiaritats catalanes respecte d'altres regions europees tenen a veure amb el seu sistema de drets de propietat: la rabassa morta –que era una variant de l'emfiteusi per a la plantació de vinya– conferia drets de quasipropietat als cultivadors, estalviava els costos de plantació als propietaris i, per tant, facilitava l'expansió de la vinya. Ara bé, a Igualada, com a moltes altres poblacions catalanes, la majoria de famílies amb terra disposaven de parcel·les molt petites, insuficients per garantir la supervivència de la unitat domèstica. Moltes d'aquestes famílies es van veure abocades a relacionar-se amb el mercat des del moment que es dedicaven a explotar un conreu comercial, però –ateses les característiques dels seus contractes agraris i les seves condicions de partida en els mercats– no ho feren com a agents completament lliures. La dimensió reduïda de la major part de les explotacions va forçar moltes famílies a complementar els seus ingressos amb altres activitats econòmiques, especialment les relacionades amb la protoindústria. D'altra banda, Marfany destaca que moltes famílies igualadines no tenien terra en absolut, grup que constituïria un proletariat agrari pur. Aquest fet no encaixaria, al menys a Igualada, amb la visió historiogràfica predominant, que defèn que el peculiar capitalisme agrari a Catalunya es va desenvolupar sense la creació d'aquesta classe social.

Al capítol 3 s'analitzen les raons de l'èxit de la indústria llanera igualadina en comparació amb la d'altres localitats, èxit que Marfany atribueix a la facilitat per adaptar-se a uns mercats canvians. Constata l'existència de continuïtats entre les indústries llanera i cotonera –particularment pel que fa a la naturalesa de la força de treball implicada– que faciliten la substitució d'una fibra per l'altra a finals del segle XVIII. Les xarxes de *putting out* de filadores i teixidors de llana van ser una font de treball barat per a l'expansió de la indústria cotonera i molts paraires van esdevenir fabricants de cotó. Una altra continuïtat fou la importància de la producció domèstica a petita escala, que perdurà fins a l'adveniment del vapor a la dècada de 1830. L'èxit de la protoindústria catalana, i en particular la d'Igualada, residí en la capacitat de capturar mercats llunyans (alguns fabricants van fer-se un lloc als mercats castellans produint peces de bona qualitat) i de respondre ràpidament als canvis de la demanda, facilitada aquesta darrera per la flexibilitat de la producció familiar. Per tot això, conclou Marfany que, tot i que el paper de la protoindústria com a factor contributiu a la industrialització ha estat posat en dubte a moltes regions europees, a Catalunya manté la seva força explicativa.

Al capítol 4 es posen en relació les transformacions agràries i manufactureres descrites als capítols anteriors amb el context demogràfic. La possibilitat d'accedir a l'explotació de la terra via contracte de conreu i d'aconseguir ingressos addicionals a la protoindústria van tenir efectes importants en la nupcialitat i la fecunditat, i va afavorir el creixement demogràfic, tot i que «els impediments malthusians no es van poder esquivar del tot». En efecte, les crisis de mortalitat no van desaparèixer i la mortalitat infantil va créixer, potser com a

«penyora inevitable del creixement econòmic». Em sembla interessant la manera en què Marfany relaciona l'augment de la mortalitat infantil i l'autoexplotació de la força de treball femení, que va comportar alletaments més curts i afectà la cura dels fills. Crec que cal tenir en compte l'advertència de l'autora quan suggereix mirar-se amb escepticisme la idea d'alguns autors sobre la suposada facilitat amb què les activitats protoindustrials encaixaven dins el conjunt de les tasques domèstiques i altres feines que portaven a terme les dones. L'estudi de la mortalitat a Igualada revela una clara penalització en termes de benestar, amb una mortalitat infantil (0-1 anys) i juvenil (1-5 anys) superior a la d'altres poblacions catalanes estudiades, majoritàriament rurals. Les dades d'Igualada confirmen la relació entre protoindustrialització i augment de la mortalitat que s'ha observat en altres zones, com ara algunes parròquies manufactureres angleses.

La segona part del llibre examina fins a quin punt les unitats domèstiques es van reorientar cap al mercat a causa de l'impuls de la viticultura i la protoindustrialització i analitza la revolució industrial amb informació extreta dels inventaris *post mortem*. Els resultats expliquen com i per què les famílies catalanes van ser capaces «tant del dinamisme com de la disciplina necessaris per a la intervenció en mercats en expansió». Al capítol 5, Julie Marfany mostra com, contràriament a les tesis de De Vries, a la Catalunya del segle XVIII, les economies familiars, lluny de l'especialització, portaven a terme diferents tasques que facilitaven l'autosuficiència (cria d'aviram, elaboració de vi, etc.) i combinaven les activitats agràries i les manufactureres tèxtils protoindustrials. Ambdues activitats foren essencials per al sosteniment de la major part de famílies igualadines i la intensificació del treball de tots els membres de la família en fou la conseqüència. A Igualada, com en altres llocs, l'evidència existent sobre la distribució del temps de les dones indica «cada cop més pressions i més explotació». L'ús de la força de treball familiar, especialment el femení, suposava uns costos menys elevats que els que haurien comportat els teixidors i filadors assalariats. Tot i que sembla clar que les famílies treballaven més, no sembla que ho fessin per satisfer els seus desitjos de consumir, en la línia de De Vries. Els processos de comercialització forçada serien més determinants, plantejament que es desenvolupa al capítol següent.

L'objecte del capítol 6 és l'estudi de les transformacions de les pautes de consum, a partir dels inventaris. Els resultats de Julie Marfany coincideixen amb els obtinguts en altres zones de Catalunya –com l'Alt Penedès per Belén Moreno– en tres plantejaments. Primer, que una part de la població va introduir millores modestes en el seu nivell de confort (noves peces de vestir i roba de casa, coberts, xocolata...), però els canvis més significatius estaven reservats a una petita elit. Segon, el diferent grau d'accés als nous productes de luxe i la moda fou efecte, però també causa, d'una cada cop més gran diferenciació social. I tercer, l'orientació creixent cap al mercat de la major part de les economies domèstiques es va produir més per necessitat que per elecció (no s'ha d'oblidar, entre els factors que van forçar aquesta orientació, la introducció d'un impost monetitzat com el cadastre). L'autora considera que la idea «d'economia de la improvisació» de Hufton, amb el seu èmfasi sobre la supervivència, reflecteix d'una manera més acurada la situació de la major part de les unitats domèstiques igualadines que no la idea de consumidors industrials i voluntaris.

A l'apartat final de conclusions, l'autora recull algunes de les que ja s'han anat exposant aquí i s'afegeixen d'altres que considero que s'han de tenir en consideració a l'hora d'interpretar alguns dels trets distintius de la història econòmica i social de la Catalunya preindustrial. A la pregunta inicial de si Catalunya va seguir la «via anglesa» al capitalisme o una altra de diferent, Marfany afirma que hauria de quedar clar que la resposta és la segona. Les diferències són més importants que les similituds, apunta, i ho són encara més si la via nord-europea s'interpreta com la revolució industrial de De Vries. A Catalunya, on la protoindustrialització sí que va constituir la primera fase de la industrialització, les unitats domès-

tiques no *participaven* més al mercat de manera voluntària per consumir més i millor, en la línia de De Vries, sinó que n'eren més *dependents* per tal de sobreviure, en la línia de Brenner. A diferència d'altres regions d'Europa, com Anglaterra o els Països Baixos, a Catalunya el treball era abundant, però el capital, no, la qual cosa comportà que la producció basada en petites unitats i en l'autoexplotació del treball familiar fos l'opció més viable tant per a la viticultura com per a la indústria. Aquesta va ser, doncs, una transició al capitalisme diferent, «potser més asiàtica que europea», tot i que en aquest darrer sentit, el lector agrairia que es desenvolupés aquest argument.

És una pena que no s'hagi aprofitat la traducció de l'obra per fer-hi una actualització bibliogràfica, atès que des de la publicació de la primera edició han proliferat els estudis sobre les línies d'investigació que la conformen. La incorporació d'alguns treballs publicats en els darrers deu anys hauria contribuït a matisar alguns plantejaments i confirmar o enriquir-ne d'altres. Això no treu valor, però, al llibre de Julie Marfany, que és ambiciós, rigorós i enriquidor. Molt recomanable per a tots aquells que considerem que l'anàlisi del passat des d'una perspectiva «micro», és a dir, mirant de prop la vida dels homes i les dones que el van viure, permet posar en qüestió determinats models explicatius o flexibilitzar conceptes que a vegades simplifiquen massa una realitat històrica complexa i plena de matisos.

Belén MORENO CLAVERÍAS*
Universidad de Oviedo

* Belén Moreno Claverías, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7144-3007>.